

ISSN 2591-1201

LETNIK 8 • 2024 • ŠTEVILKA 2

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana, Slovenija

Odgovorni urednik

dr. Tomaž Ivešić (Slovenija)

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Tehnični urednik

Petra Grabrovec (Slovenija)

Uredniški odbor

dr. Matic Batič (Slovenija), dr. Jakub Beneš (Združeno kraljestvo), dr. Pavlina Bobič (Slovenija), dr. Lucia Ceci (Italija), dr. Bojan Dimitrijević (Srbija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Adam Hudek (Slovaška), dr. David Hazemali (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Peter Lieb (Nemčija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija)

Spletni naslov

<https://www.scnr.si/dileme.html>

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Redakcija te številke je bila zaključena 25. 11. 2024.

Publikacija izhaja s finančno podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Lektoriranje in prevod povzetkov

MODUS TOLLENS, Tadej Todorović s.p. in TransLAB, Andraž Banko s.p.

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Itagraf, d. o. o.

Naklada

100 izvodov

Cena te številke

15 €

ISSN 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

D i l e m e

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 8 • 2024 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Razprave

Mirjam Dujó Jurjevčič

Italijansko nasilje na območju Bloške planote, 1941–1943

9

Peter Papler, Darko Ščavničar, Tomaž Kladnik

*Razvoj vojaške formacije in vojaškega delovanja Slovenskega
domobranstva*

47

Nemanja Devič

*Srbija na istorijskoj prekretnici 1944: slom monarhista i pobjeda
komunističkih snaga*

81

Mateja Čoh Kladnik

*»V imenu narodov Jugoslavije!«
Procesi pred vojaškimi sodišči poletí 1945*

119

Blaž Torkar

*Življenje kralja Petra II. Karađorđevića po drugi svetovni vojni
v luči ohranjenih britanskih dokumentov*

155

Ivo Jevnikar

Franc Jeza v Trstu

179

Poročila s konferenc

Špela Chomicki in Petra Grabrovec

Leto 1944 na Slovenskem – osemdeset let kasneje,

Pivka, 22. maj 2024

207

Recenzije

Tamara Griesser Pečar

Gefangen in Mauthausen: Europa in Mauthausen,
knj. 3, ur. Regina Fritz, Alexander Prenninger, Gerhard
Botz in Heinrich Berger. Böhlau Verlag, Dunaj 2023

213

Renato Podbersič ml.

Raul Hilberg, Uničenje evropskih Judov.
Studia Humanitatis, Ljubljana 2023

229

Jelka Piškurić

Dejan Pacek, Od konflikta h kompromisu: oris odnosa
med državo in Katoliško cerkvijo v Sloveniji 1966–1991.
Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2022

233

R a z p r a v e

Prejeto: 30. 8. 2024
1.01 izvirni znanstveni članek

Mateja Čoh Kladnik¹

»V imenu narodov Jugoslavije!«
Procesi pred vojaškimi sodišči
poleti 1945

Izvleček²

Po koncu druge svetovne vojne maja 1945 so se v Sloveniji začeli prvi procesi pred vojaškimi sodišči, na katerih so bili med obsojenimi večinoma civilisti in zelo malo vojaških oseb. Sodišča so bila organizirana ter so sodila in izrekala kazni na podlagi Uredbe o vojaških sodiščih iz maja 1944. Postopki so bili hitri in kratki. Vojaška sodišča so obsodila največ civilistov, ki so bili obtoženi, da so med vojno sodelovali z okupatorji in delovali proti partizanskemu gibanju, ker so (oziroma naj bi) bili člani okupatorjevih političnih organizacij in vojaških formacij; posebej veliko je bilo procesov zaradi članstva v Kulturbundu. Potekali so tudi sodni procesi proti nemškim in slovenskim podjetnikom ter lastnikom denarnih zavodov in procesi proti vojaškim osebam

- 1 Dr. Mateja Čoh Kladnik, znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, mateja.coh.kladnik@scnr.si, ORCID ID: 0009-0002-9059-5935.
- 2 Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

– pripadnikom Slovenskega domobranstva, ki so jim sodili v taboriščih Šentvid in Teharje.

KLJUČNE BESEDE: vojaško sodstvo, Uredba o vojaških sodiščih, kazenski sodni procesi, procesi proti pripadnikom Slovenskega domobranstva, poletje 1945

Abstract

In the aftermath of the Second World War, in May 1945, the first court-martial proceedings started in Slovenia; the convicted were mostly civilians, with very few military personnel among them. The courts were organized, heard cases, and imposed sentences based on the Court-Martial Regulation of May 1944. Proceedings were swift and brief. Most of those convicted in courts-martial were civilians accused of having collaborated with the occupying forces and having acted against the Partisan movement during the war, (supposedly) having been members of the occupying forces' political organizations and military formations; proceedings due to membership in the Kulturbund were particularly numerous. There were also judicial proceedings against German and Slovenian entrepreneurs, owners of financial institutions, and military personnel – members of the Slovenian Home Guard, who were tried in the camps of Šentvid and Teharje.

KEYWORDS: *military justice, Court-Martial Regulation, criminal judicial proceedings, proceedings against members of the Slovenian Home Guard, summer of 1945*

Uvod

Med drugo svetovno vojno je komunistična partija izvedla revolucijo in z ukrepi na različnih področjih pripravila teren za povojni prevzem oblasti.³ Revolucionarnemu prevzemu oblasti je sledilo obdobje hude represije, ko je partija z različnimi ukrepi utrjevala oblast in monopolni politični položaj. V procesu t. i. čiščenja, to je eliminiranja političnih nasprotnikov iz javnega življenja, ki ga je partija ob sodelovanju represivnih organov intenzivno izvajala po koncu vojne, je bila posebej pomembna vloga kazenskega sodstva.⁴ Sredi maja 1945 je

- 3 Glejte npr.: Ljuba Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti 1944–46* (Ljubljana: Modrijan, Arhiv Republike Slovenije, 2013); Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992); Jera Vodušek Starič, »Vzpostavitev komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji,« v: *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju*, ur. Damjan Hančič (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010), 16–34; Vida Deželak Barič, »Preparations of the Communist Party of Slovenia for the Takeover of Power 1944–1945,« v: *1945 – A Break with the Past: A History of Central European Countries at the End of World War II*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2008), 123–40.
- 4 Ustroj in delovanje pravosodnega sistema (in kazenskega sodstva) v Sloveniji po koncu druge svetovne vojne sta danes znana. Zato poudarimo le, da je bil vzpostavljen povsem na novo po sovjetskem vzoru, sprejeti so bili tudi novi kazenski zakoni, kazensko sodstvo pa je imelo vse značilnosti revolucionarnega sodstva. Za več informacij glejte npr.: Tamara Griesser Pečar, »Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc,« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 3, št. 1 (2019): 119–46; Tamara Griesser Pečar, »Značilnosti revolucionarnega sodstva,« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1–2 (2017): 117–38; Jelka Melik in Mateja Jeraj, »Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945,« *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016): 449–64; Jelka Melik in Mateja Jeraj, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2015); Žiga Koncilija, *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah* (Lju-

Ministrstvo za pravosodje Federalne Slovenije izdalo posebno uredbo,⁵ na podlagi katere je bilo ustavljeno poslovanje vseh sodišč v Sloveniji, ki niso bila ustanovljena na podlagi odloka predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) iz septembra 1944.⁶ Za izvajanje kazenskega sodstva so bila od konca vojne do konca avgusta 1945 pristojna vojaška sodišča,⁷

bljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015); Milko Mikola, *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2012), 233–47; Tamara Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960* (Ljubljana: Družina, 2005); Lovro Šturm, »Pravo in nepravo po letu 1941,« v: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob et al. (Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 2005), 100–14; Roman Ferjančič in Lovro Šturm, *Brezpravje, slovensko pravosodje po letu 1945* (Ljubljana: Nova revija, 1998) in tam navedena literatura.

- 5 »Uredba o začasni delni ustavitvi poslovanja sodišč v Sloveniji,« *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, št. 5/1945.
- 6 »Odlok o začasni ureditvi narodnih sodišč in o narodnih sodnikih,« *Uradni list SNOS in NVS*, št. 4/1944.
- 7 O razvoju vojaškega sodstva in delovanju vojaških sodišč v Sloveniji glejte npr.: Lovro Šturm, »Slovenia. Law and Non-Law after 1941,« v: *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016), 277–96; Renato Podbersič, »Partizansko sodstvo na Primorskem,« v: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016), 9–28; Mateja Čoh Kladnik, »Kazensko sodstvo poleti 1945,« v: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, 75–81; Aida Škoro Babić, »Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943,« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 36, št. 2 (2013): 347–57; Mikola, *Rdeče nasilje*, 251–96; Jelka Melik in Aida Škoro Babić, »Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem,« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 35, št. 2 (2012): 353–64; Tadeja Tominšek Čehulić, »Vloga varnostno-obveščevalnih organov partizanskega gibanja v partizanskem sodstvu: smrt ali usmrtitev,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 51, št. 1 (2011): 207–20; Tadeja Tominšek Čehulić,

ki so sodila tudi civilnim osebam, ter Sodišče slovenske narodne časti.⁸ Slednje ni bilo slovenska posebnost, saj so bila sodišča narodne časti po koncu vojne ustanovljena tudi v nekaterih drugih evropskih državah ter v vseh jugoslovanskih republikah.⁹

Razvoj vojaškega kazenskega sodstva se je začel že med vojno in je v Sloveniji do septembra 1944 potekal neodvisno od razvoja v ostalih jugoslovanskih republikah. Takrat je bilo partizansko vojaško sodstvo reorganizirano na podlagi *Uredbe o vojaških sodiščih* (UVS),¹⁰ ki jo je izdal Vrhovni štab Naro-

»Partizansko sodstvo v Sloveniji med drugo svetovno vojno: kaznovalna politika in vprašanje smrtnih kazni,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 2 (2009): 83–94; Damjan Guštin, »Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004): 49–62.

- 8 Mateja Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«: *Sodišče slovenske narodne časti* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2020) in tam navedena literatura.
- 9 Glejte npr.: Martina Grahek Ravančič, *U ime naroda!, Djelovanje sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023); Momčilo Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945. godine* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007); Vera Katz, »Komunizam i represija: Sud narodne časti u Bosni i Hercegovini,« v: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine* (Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 2006), 145–66, pridobljeno 11. 10. 2024, https://issuu.com/institutzaistorijusarajevo/docs/zbornik_60_godina.
- 10 »Uredba o vojnim sudovima NOVJ propisana 24. maja 1944. od vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita,« v: *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, TOM II/13, ur. Husnija Kamberović (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1982), dok. št. 74, 174–85, pridobljeno 29. 1. 2024, https://znaci.org/zb/4_2_13.pdf; »Uredba o vojaških sodiščih,« v: Josip Broz - Tito, *Zbrana dela*, knjiga 20 (Ljubljana: Založba Borec, 1986), 125–34; Marko Kalodžera, *Vojni pravosudni organi i organi pravne službe JNA* (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986), 13–15.

dnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije (NOV in POJ); 24. maja 1944 jo je podpisal Josip Broz Tito. Organizacija vojaškega sodstva, ki je bila vzpostavljena na podlagi UVS, se je ohranila do junija 1945. 31. maja 1945 je namreč minister za ljudsko obrambo Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ) izdal ukaz, na podlagi katerega je bila nova država v vojaško-teritorialnem pogledu razdeljena na šest vojaških območij in poveljstvo mesta Beograd. Slovenija je sodila v 4. vojaško območje,¹¹ tj. pod Komando vojne oblasti 4. jugoslovanske armade.¹² Ta je bila razdeljena na pet vojaških področij, in sicer Ljubljansko vojno področje s sedežem v Ljubljani, Mariborsko vojno področje s sedežem v Mariboru, Tržaško vojno področje s sedežem v Gorici, Pazinsko vojno področje s sedežem v Pazinu in Primorsko-Goransko vojno področje s sedežem v Sušaku.¹³ V Sloveniji je bilo znotraj treh vojnih področij ustanovljenih deset prvostopenjskih vojaških področnih sodišč: Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani; Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja, senat v Novem mestu; Vojaško sodišče mesta Ljubljana; Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, senat v Mariboru; Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, senat v Celju; Vojaško sodišče mesta Maribor; Vojaško sodišče mesta Celje; Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja s

11 Zvezdan Marković, *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)* (Ljubljana: Defensor, 2007), 32.

12 4. armada je bila ustanovljena z ukazom vrhovnega poveljnika Tita 2. marca 1945. V njen sestav so prišli 7., 8. in 9. korpus, za poveljnika je bil imenovan generalmajor Petar Drapšin. Glejte: Marković, *Jugoslovanska ljudska armada*, 30; *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, TOM XI, knjiga 4, ur. Miloš Krstić (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1975), 9–10, pridobljeno 25. 1. 2024, https://znaci.org/zb/4_11_4.pdf.

13 Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1863, t. e. 1, a. e. 2, Odredba št. 3.

sedežem v Vipavi in s senati pri komandah mest Postojna, Ajdovščina in Tolmin; Vojaško sodišče mesta Trst ter Vojaško sodišče Istrskega vojnega področja s sedežem v Pazinu.¹⁴

S posebno uredbo Komande vojne oblasti 4. jugoslovanske armade z dne 25. junija 1945 je bilo kot drugostopenjsko sodišče ustanovljeno tudi Vojaško sodišče 4. vojne oblasti. Novo-ustanovljeno sodišče je prevzelo vse posle Višjega vojaškega sodišča za Slovenijo in posle sodnega oddelka pri glavnem štabu.¹⁵ Tako je bilo od julija 1945 vojaško sodstvo v Sloveniji podrejeno Vojaškemu sodišču 4. armade, ki je imelo sedež v Ljubljani, vodil pa ga je kapetan Slavko Malešević. Višje vojaško sodišče in sodni oddelek 4. armade sta vodila major Marjan Simič in kapetan dr. Jože Žabkar, vojaški tožilec je bil dr. Viktor Damjan.¹⁶

Takšna organizacija sodišč poleti 1945 je bila vzpostavljena tudi z namenom čim prej zaključiti t. i. proces čiščenja. Ali kot je zapisalo Javno tožilstvo 4. armade v poročilu 26. julija: nova organizacija vojaških sodišč, ki naj bi delovala do vzpostavitve rednih civilnih sodišč, je bila vzpostavljena z namenom čim prej končati »*masovno sojenje vojnih zločincev in narodnih sovražnikov*«. ¹⁷ To je bilo navodilo »*vrhovnega političnega vodstva*«, ¹⁸ kar pomeni, da so vojaška sodišča sledila politični direktivi. Takšna organizacija področnih vojaških sodišč je veljala do konca avgusta 1945, ko je začasna ljudska skupščina DFJ sprejela *Zakon o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski vojski*,¹⁹ ta je začel veljati 31. avgusta 1945.

14 Mikola, *Rdeče nasilje*, 251–52.

15 Ibid., 252.

16 Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, 261–62.

17 ARS, SI AS 353, t. e. 8, Poročilo javnega tožilstva IV. armije, 26. 7. 1945.

18 Ibid.

19 *Uradni list DFJ*, št. 65/1945.

Uredba o vojaških sodiščih

Po koncu vojne so vojaška sodišča sodila na podlagi UVS, ki je bila do konca avgusta 1945 »temeljni pravni akt tedaj veljavnega kazenskega prava za sojenje 'vojnim zločincem' in 'narodnim sovražnikom' ne le v Sloveniji, ampak v celotni Jugoslaviji«. ²⁰ Določala je organizacijo in pristojnosti vojaških sodišč, kazni-va dejanja, kazni in druge »zaščitne ukrepe«, ki so jih lahko izrekala vojaška sodišča, ter postopek pred vojaškimi sodišči in izvršitev kazni. ²¹

Vojaška sodišča po koncu vojne so bila na podlagi UVS pristojna za sojenje kaznivih dejanj, ki so jih storili »vojni zločinci« (13. člen) in »narodni sovražniki« (14. člen), ter kaznivih dejanj, ki so jih zagrešile vojaške osebe in vojni ujetniki (15. člen). ²² Poleg tega so bila na podlagi uredbe ministrstva za pravosodje iz sredine maja 1945 pristojna tudi za sojenje kaznivih dejanj po občem kazenskem pravu, ki so jih prej obravnavala okrajna in okrožna sodišča. Sodila so torej tako civilistom kot vojaškim osebam. Po 13. členu so bili »vojni zločinci«:

/.../ pobudniki, organizatorji, ukazovalci, pomagači in neposredni izvršitelji množičnih ubojev, mučenj, prisilnega izseljevanja, deportiranja prebivalstva v taborišča in na prisilno delo, dalje požigov, uničevanja in ropanja ljudskega in državnega premoženja; vsi posamezni posestniki premoženja in podjetij v Jugoslaviji, okupatorskih in drugih državah, ki so nečloveško izkoriščali delovno silo, na prisilno delo odpeljanih ljudi; funkcionarji terorističnega aparata in terorističnih oboroženih

²⁰ Mikola, *Rdeče nasilje*, 252.

²¹ »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 174–85; »Uredba o vojaških sodiščih,« 125–34.

²² »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 178–79; »Uredba o vojaških sodiščih,« 128–29.

formacij okupatorja in domačih v okupatorjevi službi; vsi, ki so izvajali mobilizacijo naših ljudi za sovražnikovo vojsko.²³

Na podlagi 14. člena UVS so bili »narodni sovražniki« oziroma »sovražniki ljudstva«:

/.../ vsi aktivni ustaši, četniki in pripadniki drugih oboroženih formacij v službi sovražnika in njihovi organizatorji ter pomagači; vsi, ki so v službi sovražnika v kakršnikoli obliki – kot vohuni, ovaduhi, kurirji, agitatorji in podobno; ki so silili prebivalstvo, da je okupatorju izročilo orožje; vsi, ki so izdali boj ljudstva in so bili v prijateljstvu z okupatorjem; vsi, ki so odpadli od ljudske oblasti in delajo proti njej; vsi, ki uničujejo ljudsko vojsko ali so kako drugače pomagali in pomagajo okupatorju; vsi, ki zagrešijo hude primere uboja, ropanja in podobno.²⁴

Poleg UVS so bila za delovanje vojaških sodišč po koncu vojne pomembna navodila o njihovem poslovanju, kot na primer tista, ki jih je izdal sodni oddelek pri Vrhovnem štabu NOV in POJ 8. septembra 1944.²⁵ Uredba je določala, da vojaško sodno oblast izvajajo vojaško sodišče korpusa, vojaško sodišče korpusnega vojaškega območja in višje vojaško sodišče. Vojaška sodišča so sodila v tričlanskih senatih.²⁶ Navodila pa so natančneje določala sestavo senatov vojaških sodišč in postopek. Področna vojaška sodišča so sodila v več senatih, vsak senat pa je imel predsednika in dva člana, od katerih je eden moral biti oficir, drugi pa podoficir ali vojak. Na razpravah so bili navzoči

23 »Uredba o vojaških sodiščih,« 128. Glejte tudi: »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 178.

24 Ibid.

25 Kalodžera, *Vojni pravosudni organi i organi pravne službe JNA*, 15.

26 »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 174–77.

še sekretar sodišča, ki je moral biti sodnik oziroma diplomirani pravnik, in tožilec, ki je zastopal obtožnico.²⁷

Na podlagi uredbe so vojaška sodišča izrekala naslednje kazni in zaščitne ukrepe: strogi ukor, premoženjsko kazen (denarno ali v naravi), izgon iz prebivališča, odvzem čina oziroma naziva, odstranitev s položaja, prisilno delo od enega meseca do dveh let, težko prisilno delo od enega meseca do dveh let ali več ter smrtno kazen. Poleg naštetih so lahko vojaška sodišča na podlagi uredbe izrekala tudi kazen izgube vojaških in državljanskih časti (za določen čas ali trajno) ter zaplembo premoženja. Najpomembnejši kriteriji, ki so vplivali na izrek kazni, so bili teža kaznivega dejanja in njegove posledice, stopnja kazenske odgovornosti in nevarnosti storilca ter njegovo preteklo delovanje in vzgoja. Sodišče je lahko izreklo več kazni istočasno. Kadar je sodišče izreklo smrtno kazen (ali v drugih težjih primerih, ko je izreklo kazen prisilnega dela ali težkega prisilnega dela), je moralo obsojenemu istočasno izreči tudi kazen izgube vojaške oziroma državljanskih časti ter zaplembo premoženja. Kazen prisilnega dela oz. težkega prisilnega dela, izgon iz prebivališča ter premoženjsko kazen je lahko sodišče izreklo tudi pogojno, in sicer v trajanju od šest mesecev do dveh let. Zaporne kazni uredba ni določala.²⁸

Uredba je določala tudi sodni postopek in način izvrševanja sodbe, zoper katero pritožba ni bila mogoča, dovoljevala pa je možnost amnestije in pomilostitve. Postopek pred vojaškimi sodišči je moral biti hiter. Za pripravo glavne obravnave je moral štab korpusa pri vsakem senatu imenovati vojaškega preiskovalca, vrhovni štab pa je postavljaj sodne preiskovalce

27 Kalodera, *Vojni pravosudni organi i organi pravne službe JNA*, 15–17; Josip Hrnčević, *Svjedočanstva* (Zagreb: Globus, 1984), 92.

28 »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 179–80; »Uredba o vojaških sodiščih,« 129–30.

pri vseh senatih višjega vojaškega sodišča. Naloga preiskovalcev je bila zbrati dokazno gradivo, »*tako obtožbe kakor obrambe, potrebno za glavno obravnavo*«;²⁹ to pomeni, da so morali zaslišati osumljenca in priče ter zbrati drugo dokazno gradivo. Preiskovalec je uvedel preiskavo na podlagi prijave ali po uradni dolžnosti.³⁰

Preiskavo zoper osumljence so v postopkih pred vojaškimi sodišči vodili preiskovalci – pripadniki Oddelka za zaščito naroda (Ozne) za Slovenijo. Pri zbiranju obremenilnega gradiva zoper tiste, ki so bili osumljeni vojnih zločinov, so se opirali na gradivo, ki ga je zbrala Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev.³¹

Na podlagi tako zbranega obremenilnega gradiva je javni tožilec sestavil obtožnico in jo vložil pri pristojnem senatu vojaškega sodišča ter jo na glavni obravnavi tudi zastopal. Po končani preiskavi je sodišče določilo dan in uro sojenja. Obravnava, ki je bila javna, se je začela z branjem obtožnice in jo je vodil predsednik senata. Če se obtoženi ni mogel sam zagovarjati, mu je moralo sodišče dovoliti, da si izbere zagovornika, ali pa mu ga je določilo samo; kot kažejo ohranjeni kazenski spisi, se je to zgodilo zelo redko in tako obsojeni pred vojaškimi sodišči poleti 1945 večinoma niso imeli zagovornikov.³² Zagovornik je bil lahko vsak, ki ni bil »izključen zaradi

29 »Uredba o vojaških sodiščih,« 130.

30 »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 180–82; »Uredba o vojaških sodiščih,« 130–32.

31 Odlok o ustanovitvi Komisije za ugotovitev zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev je Predsedstvo SNOS sprejelo 19. februarja 1944; *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*, ur. Makso Šnuderl (Ljubljana: Uradni list Ljudske Republike Slovenije, 1949), dok. št. 112, 141.

32 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI_PAM/0720 Vojaško sodišče Maribor, 1945–1948; Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), SI_ZAL_LJU 522 Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, 1944–2000; ZAL, SI_ZAL_KRA/0256 Vojaško sodišče ljubljanskega vojnega po-

svojih moralnih kvalifikacij«. ³³ Zagovorniki vojaških oseb niso mogli biti civilisti.

Po končani razpravi in tajnem posvetovanju je senat izrekel sodbo. Če je sodišče izreklo smrtno kazen, je moralo sodbo z vsemi spisi in poročilom takoj poslati višjemu vojaškemu sodišču oziroma pristojnemu senatu višjega vojaškega sodišča. Ta je lahko sodbo potrdil, spremenil ali razveljavil. Smrtna kazen je bila lahko izvršena šele, ko jo je potrdilo višje vojaško sodišče. Uredba ni predvidela možnosti pritožbe, dovoljevala pa je amnestijo in pomilostitev. ³⁴ Ohranjeni kazenski spisi vojaških sodišč kažejo, da so bile javne obravnave večinoma zelo kratke, postopki so tekli zelo hitro. ³⁵ Področna vojaška sodišča so do konca avgusta 1945 namreč obravnavala več tisoč oseb. ³⁶

Procesi pred vojaškimi sodišči poleti 1945

Procesi pred vojaškimi sodišči po koncu vojne so se začeli maja 1945. Prvi večji javni proces je bil 28. maja, ko so pred Vojaškim sodiščem Ljubljanskega vojnega področja obsodili Edvarda Pozniča na smrt s streljanjem zaradi sodelovanja z gestapom ter dejanj proti partizanskemu gibanju in zavednim Slovincem.

dročja v Ljubljani, Kranj, 1945–1950; Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), SI_ZAC/0726 Vojaško sodišče mesta Celje in Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, senat v Celju, 1945–1947.

33 »Uredba o vojaških sodiščih,« 131–32.

34 »Uredba o vojnim sudovima NOVJ,« 180–85; »Uredba o vojaških sodiščih,« 132–34.

35 PAM, SI_PAM/0720; ZAL, SI_ZAL_LJU 522; ZAL, SI_ZAL_KRA/0256; ZAC, SI_ZAC/0726.

36 Mikola, *Rdeče nasilje*, 253.

Naslednji dan je sodbo potrdilo višje vojaško sodišče in Poznič je bil še isti dan justificiran.³⁷

Množično so procesi pred vojaškimi sodišči potekali julija in avgusta 1945, preiskovalci pa so morali najprej o osumljenih zbrati dokazno gradivo. Na teh procesih so bili obsojeni večinoma civilisti, vojaških oseb je bilo zelo malo (pripadniki Slovenskega domobranstva). Takrat so vojaška sodišča izrekla največ kazni na podlagi 13. in 14. člena UVS, obsodila so torej največ »vojnih zločincev« in »narodnih sovražnikov«, ki so jih obtožnice bremenile, da so med vojno sodelovali z okupatorji in delovali proti partizanskemu gibanju.³⁸

Poleti 1945 so pred vojaškimi sodišči tako potekali številni procesi proti slovenskim, nemškim in judovskim podjetnikom ter lastnikom in članom upravnih organov denarnih zavodov. Značilno za te procese je, da so vojaška sodišča obsojenim podjetnikom in lastnikom denarnih zavodov poleg glavne kazni – odvzema prostosti s prisilnim delom ali smrtne kazni – izrekla tudi zaplembo premoženja, tj. lastninskega deleža, ki so ga imeli posamezniki v podjetjih ali denarnih zavodih. Največ procesov proti nemškim podjetnikom je bilo pred vojaškimi sodišči Mariborskega vojnega področja, procesi proti slovenskim podjetnikom in lastnikom denarnih zavodov pa so potekali pred vojaškimi sodišči Ljubljanskega vojnega področja (v Ljubljani in Kranju). Na ta način, torej na podlagi sodb vojaških sodišč, so bila zaplenjena nemška industrijska in trgovska podjetja, nemški denarni zavodi ter nekaj slovenskih podjetij.

Med večjimi procesi proti nemškim in slovenskim podjetnikom pred vojaškimi sodišči Mariborskega in Ljubljanskega vojnega področja poleti 1945 lahko omenimo npr. procese proti

37 »Na smrt obsojen zločinec in izdajalec slov. naroda,« *Ljudska pravica*, 31. 5. 1945, 3.

38 PAM, SI_PAM/0720; ZAL, SI_ZAL_LJU 522; ZAL, SI_ZAL_KRA/0256; ZAC, SI_ZAC/0726.

veleposestniku in lastniku lesnega podjetja v Slovenski Bistrici grofu dr. Ferdinandu Attems; lastnikom tovarne svile Thoma & Co; lastniku gradbenega podjetja v Mariboru inž. Ubaldu Nassimbeniju; lastnikoma opekarne v Košakah inž. Rudolfu Kiffmannu in ženi Amaliji; lastniku največje tekstilne tovarne v Mariboru Josipu Hutterju in družabnikom tovarne Hutter; članom nadzornega sveta in pomembnejšim uslužbencem Tovarne dušika Ruše; lastnikom in poslovojem Opekarne »Steinklauber« na Pragerskem; lastnikom tovarne bakrenih in medeninastih izdelkov »Zugmayer & Gruber« iz Slovenske Bistrice;³⁹ predstavnikom tovarne Westen v Celju in Tovarne kemičnih izdelkov v Hrastniku; lastniku kranjske tovarne pletenin Petru Hribarju; lastniku kranjske tovarne lanenega olja in firneža Jakobu Hrovatu; lastniku podjetja EKA inž. Vladimirju Staretu; lastniku in poslovodji gradbenega podjetja Vinku Battelinu; družabniku podjetja za gradnjo železnic in cest inž. Adolfu Dukiću; lastniku Tovarne za papir in lepenko Francu Bonaču;⁴⁰ predstavnikom Bombažne predilnice in tkalnice iz Tržiča.⁴¹

Pred vojaškimi sodišči se je zvrstilo tudi nekaj procesov proti judovskim podjetnikom. Eden največjih in najodmevnejših je prav gotovo bil proces proti Marku Rosnerju, lastniku in solastniku več tekstilnih podjetij v Mariboru. Rosner je med obema vojnama postal lastnik ali solastnik več tekstilnih podjetij, na

39 Glejte npr.: PAM, SI_PAM/0720, t. e. 3, Sod 484/45; Sod 796/45, Sod 871/45, Sod 923/45; t. e. 4, Sod 987/45, Sod 930/45; t. e. 6, Sod 767/45, Sod 989/45.

40 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 2, Sod 230/45; t. e. 5, Sod 1484/45; t. e. 13, Sod 1475/45; t. e. 14, Sod 1478/45, Sod 1479/45; »Kulturbundovci, lastniki tovarne Westen, obsojeni,« *Ljudska pravica*, 24. 8. 1945, 7; »Sodba vojaškega sodišča zaradi podpiranja okupatorjev,« *Ljudska pravica*, 25. 8. 1945, 4.

41 ZAL, SI_ZAL_KRA/0256, t. e. 2, II Sod 1474/45.

primer Jugosvile in Jugotekstila v Mariboru ter tekstilne industrije Roteks v Beogradu. Konec marca 1941 se je iz Maribora umaknil v Beograd, od tam je proti koncu leta 1943 odšel na Madžarsko in po koncu vojne v Palestino. Proces je potekal 18. avgusta 1945 v Mariboru, pred Vojaškim sodiščem Mariborskega vojnega področja. Rosner je bil v odsotnosti obsojen na petnajst let odvzema prostosti, odvzem državljskih pravic ter zaplembo premoženja.⁴²

Na Gorenjskem, Koroškem in Štajerskem pa slovenskih podjetnikov med obsojenimi pred vojaškimi sodišči skoraj ni bilo. Eden bolj znanih procesov je prav gotovo bil proces proti predvojnemu poslancu in podjetniku Josipu Benku iz Murske Sobotne. Vojaško sodišče Jugoslovanske armade za Štajersko in Prekmurje mu je sodilo 1. junija 1945, ker naj bi med vojno zagrešil narodno izdajstvo. Obsodilo ga je na dvanajst let zapor, trajno izgubo državljskih pravic in zaplembo celotnega premoženja. Višje vojaško sodišče za Slovenijo je nekaj dni kasneje zaporno kazen spremenilo v smrtno kazen z ustrelitvijo, ki je bila izvršena 15. junija na murskosoboškem pokopališču.⁴³ Obnova postopka leta 1993 je pokazala, da je bil »proces v celoti zrežiran, šlo je torej za sodni umor«.⁴⁴

42 PAM, SI_PAM/0720, t. e. 4/2, Sod 932/45. Glejte tudi: Boris Hajdinjak, »Marko Rosner kot Mariborčan,« v: *Maribor in Mariborčani*, ur. Maja Godina Golija (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015), 26–51; Mikola, *Rdeče nasilje*, 264–66; *Uradni list SNOS in NVS*, priloga k št. 53/1945.

43 Glejte npr.: »Za obsojena veleizdajalca ni bilo milosti,« *Ljudska pravica*, 20. 6. 1945, 3; Mikola, *Rdeče nasilje*, 267–271; *Josip Benko: zbornik z gradivom simpozija, Tešanovci, september 2005*, ur. Ludvik Sočič et al. (Moravske Toplice: Občina, 2006); Branko Žunec, *Josip Benko – mit in resničnost: 1889–1945* (Murska Sobota: Franc-Franc, 1993); Mitja Sunčič, »Benko, Josip (1889–1945),« *Slovenska biografija*, pridobljeno 30. 9. 2024, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi101720/>.

44 Mikola, *Rdeče nasilje*, 267.

Največji procesi proti predstavnikom denarnih zavodov so bili proces proti predstavnikom Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo d. d. v Ljubljani, proces proti predstavnikom Ljubljanske kreditne banke d. d., proces proti predstavnikom Zadrugne gospodarske banke v Ljubljani in proces proti predstavnikom Vzajemne posojilnice, zadruga z omejeno zavezo v Ljubljani.⁴⁵

Vojaška sodišča so sodila tudi civilistom, obtoženim, da so bili oziroma naj bi bili člani okupatorjevih političnih organizacij in vojaških formacij; posebej veliko je bilo procesov zaradi članstva v Kulturbundu. Na podlagi UVS je bil Kulturbund »zločinska« organizacija in tako so članstvo v njej vojaška sodišča kvalificirala kot zločin. Večina teh procesov je potekala pred vojaškimi sodišči v Mariboru in Celju. Vojaška sodišča so sodila predvsem pomembnejšim članom Kulturbunda (nekateri podjetniki). Kot kaže sodna praksa, zgolj članstvo v omenjeni organizaciji ne more biti zločin, saj takšna obtožba, če niso navedena konkretna kazniva dejanja, ki naj bi jih zagrešili posamezniki, inkriminira zgolj status posameznika.⁴⁶ Vojaška sodišča Ljubljanskega vojnega področja z območja Ljubljane, Dolenjske in Notranjske, kjer je med vojno potekala državljanska vojna, so mnoge civiliste obsodila, ker naj bi na različne načine podpirali delovanje »bele« in »plave garde«,

45 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 13, Sod 1475/45; t. e. 14, Sod 1493/45; t. e. 15, Sod 1506/45; Mateja Čoh Kladnik, »Inž. Tomo Knez,« v: *V senci Beethovne* 3, ur. Mateja Čoh Kladnik in Petra Grabrovec (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022), 55–93; »Funkcionarji Ljubljanske kreditne banke pred sodiščem,« *Ljudska pravica*, 21. 8. 1945, 6; »Funkcionarji Ljubljanske kreditne banke obsojeni,« *Ljudska pravica*, 22. 8. 1945, 2.

46 Glejte npr.: Mateja Čoh Kladnik, »'Kulturbundovci' na zatožni klopi: ozadje sodnih procesov poleti 1945,« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44, št. 1 (2021): 51–69; Čoh Kladnik, »Narod sodi,« 112–29.

protikomunistične milice (*Milizia volontaria anticomunista* – MVAC) in Slovenskega domobranstva.⁴⁷

Procesi proti pripadnikom Slovenskega domobranstva

Procesi proti pripadnikom Slovenskega domobranstva so potekali v taboriščih Teharje in Šentvid, kamor so jih (poleg Škofje Loke) prepeljali po tem, ko so bili vrnjeni z avstrijske Koroške. Tam jih je popisala Ozna; poleg osebnih podatkov so jo zanimali podatki o tem, kdaj so vstopili v Slovensko domobranstvo, v katerih enotah so delovali in kakšne čine so dosegli. Na podlagi zbranih podatkov so sestavili sezname domobrancev, ki so jih poslali načelstvu Ozne za Slovenijo, ki je vodilo posebno kartoteko. V taboriščih so jih tudi zaslišali in na podlagi vseh zbranih podatkov so bil nato razvrščeni v tri skupine: A (rojeni leta 1927 ali kasneje), B (tisti, ki so k domobrancem pristopili po 15. januarju 1945) in C (vsi ostali). Od razvrstitve v skupino je bila odvisna njihova usoda.⁴⁸

47 ZAL, SI_ZAL_LJU 522.

48 Podrobneje o usodi pripadnikov Slovenskega domobranstva glejte npr.: Boris Mlakar, »Usoda domobrancev,« v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992*, ur. Zdenko Čepič in Aleš Gabrič (Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 2005), 836–39; Boris Mlakar, *Slovensko domobranstvo 1943–1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje* (Ljubljana: Slovenska matica, 2003), 489–26; Mikola, *Rdeče nasilje*, 30–47; John Corsellis in Marcus Ferrar, *Slovenija 1945. Smrt in preživetje po drugi svetovni vojni* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007); *Poročilo o pobojih: vmesno poročilo o raziskovanju povojnih množičnih pobojev Preiskovalne komisije Državnega zbora Republike Slovenije o raziskovanju povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti, ki jo je vodil dr. Jože Pučnik*, ur. Mateja Jančar in Jernej Letnar Čerňič (Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika,

Domobrancem, ki so jih uvrstili v skupino A, so sodili celjski senat Vojaškega sodišča Mariborskega vojnega področja na Teharjah⁴⁹ in senata Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Šentvidu.⁵⁰ Ti, večinoma mladoletni pripadniki Slovenskega domobranstva, so predstavljali maloštevilne vojaške osebe, ki so bile poleti 1945 obsojene pred vojaškimi sodišči.⁵¹

Za procese v teharskem taborišču – ohranjene so sodbe s štirih procesov – je kazenske prijave sestavil oddelek Ozne za mesto Celje. Podpisal jih je načelnik Jože Kladivar, sicer tudi pomočnik načelnika Ozne za okrožje Celje.⁵² Prva kazenska prijava proti šestindvajsetim osebam je bila sestavljena 15. julija 1945.⁵³ Naslednji dan, 16. julija, je Kladivar podpisal prijavo proti 54 osebam in jo poslal javnemu tožilcu za celjsko okrožje, ta pa vojaškemu sodišču. V prijavi je poleg osebnih podatkov navedeno, kdaj je osumljenec vstopil v Slovensko domobranstvo ali je bil mobiliziran – večinoma je navedeno, v kateri postojanki je bil in v kakšnih akcijah je sodeloval. Pri nekaterih je Ozna v prijavah zabeležila tudi, ali so osumljeni in njihovi sorodniki sodelovali pri Slovenskem domobranstvu oziroma ga podpirali ali če so bili podporniki partizanskega gibanja in del partizanske vojske.⁵⁴

Proces proti 51 osebam je bil že tri dni kasneje, 19. julija, pred celjskim senatom Vojaškega sodišča Mariborskega vojnega področja; na podlagi ohranjenega gradiva bi lahko sklepali, da

2010); *Vetrinj*, ur. Jože Pavlič in Jožef Kočar (Ljubljana: Družina, 2010) in tam navedena literatura.

49 ZAC, SI_ZAC/o726.

50 ZAL, SI_ZAL_LJU 522.

51 Mikola, *Rdeče nasilje*, 58–9.

52 *Iz arhivov slovenske politične policije*, ur. Jože Pučnik (Ljubljana: Veda, 1996), 104.

53 ZAC, SI_ZAC/o726, t. e. 2, Sod 859/45, Kazenska prijava, 15. 7. 1945.

54 ZAC, SI_ZAC/o726, t. e. 2, Sod 687/45, Kazenska prijava, 16. 7. 1945.

je bil to prvi proces proti pripadnikom Slovenskega domobranstva v teharskem taborišču. Senatu je predsedoval poročnik Janez Lotrič, člana senata sta bila poročnik Stanislav Zupančič in starejši vodnik Izidor Kerševan. Tožilec podporočnik Franc Sok je na razpravi vložil kratko *»ustno obtožbo /.../, da so bili pripadniki Slovenskega domobranstva tedaj oborožene formacije v sovražnikovi službi«*.⁵⁵ Sok je obtožbo utemeljil s tem, da so zagrešili kaznivo dejanje po 14. členu UVS in predlagal, naj se kaznujejo po 16. členu uredbe. Sledili so zagovori obtoženih, v dokaznem postopku pa je sodišče prebralo še prijavo Ozne. Po tajnem posvetovanju je predsednik senata razglasil sodbo,⁵⁶ s katero je vojaško sodišče obtožene spoznalo krive kaznivega dejanja, kot ga je tožilec opredelil v ustni obtožbi. Obsojeni so bili na odvzem prostosti s prisilnim delom od šest mesecev do treh let ter izgubo aktivne in pasivne volilne pravice v trajanju od enega do treh let. Vsem obsojenim je sodišče v izrečeno kazen vštelo pripor od 12. maja 1945. Obrazložitev sodbe je bila kratka in splošna in je glede izreka o krivdi sledila ustni obtožnici. Sodišče je dodalo le opis olajševalnih in oteževalnih okoliščin, ki so vplivale na višino kazni:⁵⁷

Na podlagi obtoženčevih priznanj v zvezi s podatki ovadbe in dokaznega postopanja izvedenega na glavni razpravi smatra sodišče za dokazano, da so vsi gori navedeni obtoženci bili pripadniki slovenskega domobranstva, tedaj oborožene formacije, katera je kot je to notorično sodelovala z okupatorjem. V pripadništvu k tej formaciji je zazreti vse zakonite znake kaznivega dejanja po čl. 14 UVS. Krivdorek glede vseh je tedaj utemeljen. Pri odmeri kazni je sodišče pri vsakem

55 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 687/45, Zapisnik o glavni javni ustni razpravi, 19. 7. 1945.

56 Ibid.

57 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 687/45, Sodba, 19. 7. 1945.

posamezniku upoštevalo različne okolnosti, ki jih je dognalo tekom dokaznega postopanja in ki so potem vplivale bodisi olajšilno bodisi otežilno na kazenski izrek. Kot take okolnosti so prišle v poštev: starost, način pristopa – prostovoljno ali prisilno –, doba pripadništva, udejstvovanje v formaciji, čin in položaj v formaciji, odnos njegovih svojstev do NOV, ali je vedel posameznik za Titov amnestijski odlok in zakaj se mu ni odzval.

Skrbno ocenjujoč vse omenjene okolnosti je sodišče vsakemu obtožencu odmerilo kazen, ki odgovarja njegovi individualni krivdi.⁵⁸

Dne 20. julija je v teharskem taborišču potekal drugi proces proti šestindvajsetim pripadnikom Slovenskega domobranstva, pred istim senatom kot dan prej. Sok je kot tožilec tudi na tem procesu vložil enako ustno obtožbo, in sicer na podlagi kazenske prijave Ozne za Celje mesto z dne 15. julija.⁵⁹ Vsi obtoženi so bili kot pripadniki Slovenskega domobranstva obsojeni na odvzem prostosti s prisilnim delom od šest mesecev do dveh let ter izgubo aktivne in pasivne volilne pravice od dveh do treh let. Tudi obrazložitev sodbe je bila popolnoma enaka tisti z 19. julija.⁶⁰

Tri dni kasneje, 23. julija, sta v teharskem taborišču potekala dva procesa proti pripadnikom Slovenskega domobranstva. Na prvem procesu je sedlo na zatožno klop 65 moških, starih med šestnajst in enaindvajset let. Na podlagi kazenske prijave z dne 15. julija je Sok tudi tokrat vložil enako ustno obtožnico kot na prejšnjih procesih. Večinoma so bili zaprti od 12. maja, nekaj jih je prišlo v taborišče dan prej, nekaj pa dan kasneje. Senatu

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 859/45, Kazenska prijava, 15. 7. 1945 in Zapisnik o glavni javni ustni razpravi, 20. 7. 1945.

⁶⁰ ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 859/45, Sodba, 20. 7. 1945.

je predsedoval podporočnik Franc Zupančič, člana senata pa sta bila poročnik Stanislav Zupančič in starejši vodnik Izidor Kerševan. Razen enega, ki je bil oproščen, so bili ostali obsojeni na odvzem prostosti s prisilnim delom v trajanju od šest do osemnajst mesecev. Sodišče je nekaj obsojenim kazni izreklo pogojno, več obsojenim pa je izreklo še odvzem pasivne in aktivne volilne pravice za dve ali tri leta.⁶¹ Drugi proces proti 43 obtoženim je tekel po istem postopku in pred istim senatom. Obsojeni so bili na odvzem prostosti s prisilnim delom od osem mesecev do dveh let ter večinoma tudi na odvzem aktivne in pasivne volilne pravice za dve ali tri leta.⁶²

Med 19. in 24. julijem 1945 je bilo pred celjskim senatom Vojaškega sodišča Mariborskega vojnega področja v teharskem taborišču obsojenih najmanj 405 (mladoletnih) pripadnikov Slovenskega domobranstva.⁶³ Kot je mogoče ugotoviti iz ohranjenega gradiva, je vojaško sodišče na Teharju sodilo večjim skupinam obtoženih. Za vse sodbe, ki so bile izrečene v teharskem taborišču, je značilno, da je bil za vse obsojene kratek izrek o krivdi enak, prav tako je bila enaka obrazložitev vseh sodb. Konkretna kazniva dejanja, ki naj bi jih obsojeni storili kot pripadniki Slovenskega domobranstva, v sodbah niso bila navedena. Zato lahko, kot za procese zaradi članstva v Kulturbundu, tudi za procese proti pripadnikom Slovenskega domobranstva trdimo, da je vojaško sodišče inkriminiralo zgolj njihov status, tj. pripadnost Slovenskemu domobranstvu. Za nobenega od obsojenih domobrancev pa ni navedlo (ali dokazalo) konkretnega kaznivega dejanja, ki naj bi ga storili kot pripadniki Slovenskega domobranstva.

61 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 1, Sod 864/45, Sodba, 23. 7. 1945.

62 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 858/45, Sodba, 23. 7. 1945.

63 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 1, Indeks obsojencev.

Dne 5. avgusta 1945 je bil objavljen *Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi*,⁶⁴ na podlagi katerega je Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, senat v Celju, izdalo rešitve o pomilostitvi tudi za obsojene pripadnike Slovenskega domobranstva. Istočasno jim je sodišče izdalo posebne objave, na podlagi katerih so bili pomiloščeni domobranci izpuščeni iz taborišča Teharje in napoteni v kraj prebivanja. Objavo sta podpisala komandant taborišča Franc (?) Švab in predsednik sodišča Zupančič. Obsojeni pripadniki Slovenskega domobranstva so bili iz teharskega taborišča izpuščeni 10. avgusta.⁶⁵

Nekoliko drugače so potekali procesi proti pripadnikom Slovenskega domobranstva pred Vojaškim sodiščem Ljubljanskega vojnega področja.⁶⁶ Glavnina procesov je potekala v šentviškem taborišču julija 1945. Obtoženim sta sodila dva senata, ki sta jima predsedovala kapetan Lado Švigelj⁶⁷ in major Stane Klavs.⁶⁸ V nasprotju s procesi v teharskem taborišču sta senata v Šentvidu sodila večinoma posameznikom. Procesi so bili kratki, trajali so le nekaj minut.⁶⁹ Tako je bilo na primer

64 *Uradni list DFJ*, št. 56/1945.

65 ZAC, SI_ZAC/0726, t. e. 2, Sod 687/45, Sod 858/45, Sod 859/45, Sod 864/45, Rešitve in Objave z dne 5. 8. 1945.

66 ZAL, SI_ZAL_LJU 522.

67 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 3, Sod 402/45, Sod 403/45, Sod 405/45, Sod 406/45, Sod 407/45, Sod 408/45, Sod 409/45, Sod 410/45, Sod 411/45, Sod 415/45, Sod 417/45, Sod 426/45; t. e. 4, Sod 427/45, Sod 429/45, Sod 430/45, Sod 436/45, Sod 452/45, Sod 461/45, Sod 463/45; t. e. 7, Sod 201/45, Sod 206/45, Sod 208/45, Sod 216/45, Sod 217/45, Sod 218/45, Sod 222/45.

68 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 4, Sod 493/45, Sod 498/45, Sod 501/45, Sod 503/45; t. e. 7, Sod 200/45; t. e. 10, Sod 616//45, Sod 617/45, Sod 619/45, Sod 621/45, Sod 624/45, Sod 625/45, Sod 629/45, Sod 634/45, Sod 641/45, Sod 650/45, Sod 664/45.

69 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 8, Sod 325/45, Razpravni zapisnik, 13. 7. 1945; Sod 327/45, Razpravni zapisnik, 13. 7. 1945; Sod 328/45,

med 6. in 9. julijem pred senatom, ki mu je predsedoval Švigelj, obsojenih kar 273 oseb,⁷⁰ 10. julija je njegov senat obsodil 67 oseb,⁷¹ 30. julija pa 51 oseb.⁷² Pri tem želimo poudariti, da so bili nekateri obsojeni zaradi dezerterstva, večinoma pa zaradi sodelovanja z okupatorjem. To pomeni, da so jih obtožnice bremenile, da so bili pripadniki Slovenskega domobranstva, da so z njim sodelovali ali kako drugače podpirali njegovo delovanje ali da so bili pripadniki MVAC.⁷³

Šentviška senata sta izrekala višje kazni kot tista v teharskem taborišču, na primer odvzem prostosti s prisilnim delom večinoma do pet let, lahko tudi do deset let. Obsojenim sta izrekala tudi kazen odvzema pasivne in aktivne volilne pravice ter, za razliko od teharskih senatov, še odvzem pravice do zavzemanja

Razpravni zapisnik, 13. 7. 1945; Sod 332/45, Razpravni zapisnik, 13. 7. 1945; t. e. 10, Sod 590/45, Razpravni zapisnik, 21. 7. 1945.

70 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 1, Seznam oseb, obravnavanih na javni ustni razpravi v Št. Vidu pred senatom Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja, ki mu je predsedoval kapetan Švigelj Lado v dneh od 6. do 9. julija, 17. 7. 1945.

71 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 1, Seznam oseb, obravnavanih na javni ustni razpravi v Št. Vidu pred senatom Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja, ki mu je predsedoval kapetan Švigelj Lado dne 10. julija.

72 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 1, Seznam oseb, ki so bile obsojene ozir. oproščene pred senatom Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Št. Vidu nad Ljubljano dne 30. julija 1945 pod predsedstvom kap. Šviglja Ladota, 30. 7. 1945.

73 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 2, Sod 269/45, Sod 335/45, Sod 359/45; t. e. 3, Sod 402/45, Sod 403/45, Sod 405/45, Sod 406/45, Sod 407/45, Sod 408/45, Sod 409/45, Sod 410/45, Sod 411/45, Sod 415/45, Sod 417/45, Sod 426/45; t. e. 4, Sod 427/45, Sod 493/45, Sod 498/45, Sod 501/45; t. e. 5, Sod 510/45, Sod 519/45, Sod 521/45, Sod 526/45, Sod 535/45; t. e. 6, Sod 187/45; t. e. 7, Sod 201/45, Sod 206/45, Sod 208/45, Sod 216/45, Sod 217/45, Sod 218/45, Sod 222/45; t. e. 9, Sod 513/45; t. e. 10, Sod 590/45; t. e. 11, Sod 889/45, Sod 919/45.

vodilnih funkcij v društvenih organizacijah in pravice do vzemanja državne ali katerekoli javne službe in poklica.⁷⁴

V sodbah najdemo kratke izreke o krivdi, kot na primer, da je bil obtoženi kot pripadnik Slovenskega domobranstva kriv, »da je bil od 18. 4. 1944 pa do 24. 3. 1944 član DMB v Ljubljani, s tem je zagrešil kaznivo dejanje po čl. 14. UVS«. ⁷⁵ Tudi obrazložitve sodb so bile kratke, enake za več obsojenih in večinoma brez navedbe konkretnih kaznivih dejanj, ki naj bi jih obtoženi storili. Na primer: »Obsojenec dejanje priznava, njegova krivda v smislu čl. 14. UVS je tedaj v objektivnem in subjektivnem oziru ugotovljena. Na višino kazni je vplivalo kot olajšilno priznanje, družinske razmere in kratka doba službovanja okupatorju, obtežilnega ni nič. Kazen ustreza krivdi.« ⁷⁶ Kot olajševalne okoliščine je sodišče upoštevalo bolezen, prisilno mobilizacijo, družinske razmere, starost, obžalovanje, pomoč partizanom ter da obtoženi ni želel sodelovati v akcijah proti partizanom. ⁷⁷ Oteževalne okoliščine, ki so vplivale na višino kazni, so na primer bile, da obtoženi ni »čutil potrebe sodelovati pri reševanju domovine, ki je toliko pretrpela ravno zaradi domačih izdajalcev« ⁷⁸ ali da ni »popravljal svoje krivde in pregrehe proti domovini z vstopom v NOV«. ⁷⁹ Oteževalne okoliščine so bile tudi, če so obtoženi podpirali Slovensko domobranstvo ali bili njegovi pripadniki do konca vojne, če so sodelovali v po-

74 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 1, Seznami obsojenih pred Vojaškim sodiščem Ljubljanskega vojnega področja, senatom v Šentvidu.

75 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 7, Sod 206/45-12.

76 Ibid.

77 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 7, Sod 206/45, Sod 208/45, Sod 218/45, Sod 222/45; t. e. 9, Sod 514/45.

78 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 7, Sod 206/45-13.

79 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 7, Sod 217/45.

hodih proti partizanski vojski ali niso sodelovali s partizanskim gibanjem ter če se niso odzvali pozivu o amnestiji.⁸⁰

Le maloštevilne obrazložitve sodb so bile bolj konkretne. Takšna je bila na primer tista z dne 17. julija, s katero je bil devetintridesetletni obtoženec obsojen, da je bil »od maja 1944 do jeseni 1944 član DMB v postojanki Logatec«.⁸¹ V obrazložitvi sodbe, pod katero se je podpisal Švigelj, preberemo:

Obtoženec inkriminirano dejanje priznava in se krivde zaveda. Zagovarja se, da je dobil poziv k DMB za službo stražarja vsako tretjo noč in da ni imel orožja doma. Jeseni l. 1944 pa se je raje prijavil v gozd za sekanje drv. Sodišče je temu zagovoru obtoženega verjelo z ozirom na njegov odkritosrčen zagovor, toda to ga ne oprošča krivde. Dolžnost obtoženca je bila, da se izogne prisilni mobilizaciji k DMB s tem, da bi prešel v NOV, zato je imel vedno dovolj prilike v okolici Logatca in tudi pozneje, ko je delal v gozdu, in bi to tem lažje storil, ker je bil zdrav in ni imel družine. Ker pa tega ni storil, smatra sodišče, da je bil nasprotnik NO gibanja. Kot olajšilno je upoštevalo sodišče pri odmeri kazni priznanje, prisilno mobilizacijo, in pa da je vršil pomožno stražarsko službo, obtežilno pa je bilo to da se ni odzval pozivu maršala Tita. Dejanje obsojenca je zadostno pojasnjeno, kazen odgovarja krivdi ter je sodba s tem utemeljena.⁸²

Podobno obrazložitev je podpisal Klavs v sodbi 20. julija 1945, ko je predsedoval senatu, ki je sodil v Šentvidu. Obtoženi,

80 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 7, Sod 206/45, Sod 208/45, Sod 216/45, Sod 217/45, Sod 218/45, Sod 222/45; t. e. 9, Sod 514/45.

81 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 9, Sod 514/45.

82 Ibid.

letnik 1916, je bil obsojen, »da je bil od 6. septembra 1944 do 4. maja 1945 član DMB v 41. četi na Vrhniki«;⁸³

Obsojenec priznava, da je bil od septembra 1944 pa do 4. maja 1945 v 41. četi DMB na Vrhniki. Zagovarja se pa, da je bil prisilno mobiliziran v splošno znani mobilizaciji in da je bil somišljenik OF že od leta 1942 dalje, ter da je tudi v času, ko je bil pri DMB plačeval redno prispevke za narodno osvobodilni pokret. Sodišče verjame gornjemu obtoženčevemu zagovoru, pa je z ozirom na to izreklo sorazmerno milo kazen dveh let izgub državljanskih pravic ter je torej sodba, tako glede izreka o krivdi, kakor tudi glede višine kazni, utemeljena.⁸⁴

Dne 30. julija je bil v Ljubljani obsojen tridesetletnik zaradi sodelovanja z okupatorjem in dezerterstva, in sicer zato, ker se po bolniškem dopustu ni vrnil v partizane, ampak je aprila 1944 pristopil k domobrancem in bil v ljubljanski 111. četi do konca leta 1944. V obrazložitvi sodbe, ki jo je podpisal Švigelj, preberemo:

Obtoženec dejanje in krivdo priznava. Zagovarja se, da se z bolniškega dopusta ni vrnil v partizane, ker ima številno družino in so ga potem aprila 1944 prisilno mobilizirali k DMB, kjer je bil le stražar na blokih. S temi svojimi dejanji, ko je lahko služil v DMB kljub družini, a se v partizane ni vrnil, je pokazal, da so njegove simpatije na strani narodnih izdajalcev. Imel je dovolj prilike, da bi se vrnil v NOV a tega ni storil. Kot olajšilno je upoštevalo sodišče pri odmeri kazni priznanje, prisilno mobilizacijo, številno obtoženčevo družino, kot obtežilno pa, da se ni vrnil v NOV. Dejanje ob-

83 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 10, Sod 625/45.

84 Ibid.

sojenca je zadostno pojasnjeno, kazen odgovarja krivdi ter je s tem sodba utemeljena.⁸⁵

Procesi proti pripadnikom Slovenskega domobranstva in tistim, ki naj bi z njim sodelovali oziroma na različne načine podpirali njegovo delovanje, so potekali tudi v ljubljanski sodni palači. Poleg Klavsa in Šviglja sta senatoma tam predsedovala še poročnik Stane Kovač⁸⁶ in Jože Pungerčič.⁸⁷

Z razglasitvijo amnestije 3. avgusta 1945 so preživele (večina mladoletne) domobranci izpustili iz šentviškega taborišča. Zgodovinar dr. Milko Mikola navaja, da *»mnogi med njimi niso nikoli prišli domov, ker so jih med potjo do doma na samotnih krajih pričakali domači aktivisti ali bivši terenci ter jih pobili«*.⁸⁸

Natančno število obsojenih pripadnikov Slovenskega domobranstva zaenkrat ni znano.

Za konec

Od konca vojne maja do konca avgusta 1945 so se pred vojaškimi sodišči zvrstili številni sodni procesi, katerih ozadje je bilo politično in na katerih so bili obsojeni ljudje iz političnih razlogov. Med obsojenimi »vojnimi zločinci« in »narodnimi sovražniki« pred vojaškimi sodišči so prevladovali civilisti, zelo malo obsojenih je bilo vojaških oseb. Mikola ob tem opozarja, da vseh procesov pred vojaškimi sodišči *»ni mogoče označiti za politične sodne procese /.../. Med tistimi, ki so jih po vojni v*

85 ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 11, Sod 889/45.

86 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 2, Sod 269/45, Sod 335/45, Sod 359/45.

87 Glejte npr.: ZAL, SI_ZAL_LJU 522, t. e. 5, Sod 510/45, Sod 519/45, Sod 521/45, Sod 526/45, Sod 535/45; t. e. 6, Sod 187/45; t. e. 9, Sod 513/45.

88 Mikola, *Rdeče nasilje*, 96.

*Sloveniji obsodila vojaška sodišča zaradi kaznivih dejanj po 13. ali 14. členu UVS, je bilo nedvomno tudi določeno število takšnih, ki so med vojno dejansko zagrešili kazniva dejanja, zaradi katerih bi bili obsojeni tudi pred sodišči držav z demokratično ureditvijo.*⁸⁹

Za povojno oblast je bilo delovanje vojaških sodišč (in Sodišča slovenske narodne časti) poleti 1945 zelo pomembno zaradi kazni, ki so jih izrekala, saj so imele dolgoročne posledice. Kazen odvzema državljanskih in političnih pravic je pomenila tudi izgubo volilne pravice. Kot smo videli, so senati v teharskem in šentviškem taborišču konkretno izrekli izgubo pasivne in aktivne volilne pravice. Odvzem volilne pravice s sodbami vojaških sodišč je olajšal čiščenje volilnih imenikov, kar pomeni, da so bili obsojeni črtani iz volilnih imenikov in se zato niso mogli udeležiti volitev v narodnoosvobodilne odbore avgusta 1945 in novembrskih volitev v ustavodajno skupščino.

Vojaška sodišča so izrekala tudi kazen zaplembe premoženja v korist države, bodisi v celoti bodisi delno. Na ta način so vojaška sodišča sodelovala pri vzpostavljanju državnega sektorja gospodarstva oziroma državne lastnine in v procesu spreminjanja družbenoekonomske strukture države, ki je bil po koncu druge svetovne vojne zelo intenziven. Poudariti je treba tudi, da so bile izrečene zaplembe premoženja trajen ukrep in so olajšale delo pri poznejši nacionalizaciji.

Natančno število obsojenih pred vojaškimi sodišči poleti 1945 zaenkrat še ni znano. Glede na ohranjeno arhivsko gradivo bi lahko sklepali, da so vojaška sodišča poleti 1945 obravnavala nekaj tisoč oseb. Javno tožilstvo Federalne Slovenije je oktobra 1945 ocenjevalo, da so vojaška sodišča po koncu vojne v Sloveniji obravnavala okoli 7.000 primerov.⁹⁰

89 Ibid., 253.

90 Ibid., 281.

*Viri in literatura**Arhivski viri*

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

SI AS 353, Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije, 1944–2007;

SI AS 1863, Komanda vojne oblasti jugoslovanske četrte armade, 1945–1945.

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM)

SI_PAM/0720, Vojaško sodišče Maribor, 1945–1948.

Zgodovinski arhiv Celje (ZAC)

SI_ZAC/0726, Vojaško sodišče mesta Celje in Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, senat v Celju, 1945–1947.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

SI_ZAL_LJU 522, Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, 1944–2000;

SI_ZAL_KRA/0256, Vojaško sodišče ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, Kranj, 1945–1950.

Časopisni viri

Ljudska pravica, 1945.

Tiskani viri

Broz, Josip - Tito. *Zbrana dela*, knjiga 20. Ljubljana: Založba Borec, 1986.

Jančar, Mateja in Letnar Černič, Jernej (ur.). *Poročilo o pobjah: vmesno poročilo o raziskovanju poveljnih množičnih poveljev Preiskovalne komisije Državnega zbora Republike Slovenije o raziskovanju poveljnih množičnih poveljev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti, ki jo je vodil dr. Jože Pučnik*. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2010.

Šnuderl, Makso (ur.). *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Uradni list Ljudske Republike Slovenije, 1949.

Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 1945.

Spletni viri

Katz, Vera. »Komunizam i represija: Sud narodne časti u Bosni i Hercegovini.« V: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine*, 145–166. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 2006. Pridobljeno 11. 10. 2024. URL: https://issuu.com/institutzaistorijusarajevo/docs/zbornik_60_godina.

Sunčič, Mitja. »Benko, Josip (1889–1945).« *Slovenska biografija*. Pridobljeno 30. 9. 2024. URL: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017720/>.

»Uredba o vojnim sudovima NOVJ propisana 24. maja 1944. od vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.« V: *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, TOM II/13, ur. Husnija Kamberović, 174–185. Beograd: Vojnoistorijski institut, 1982. Pridobljeno 29. 1. 2024. URL: https://znaci.org/zb/4_2_13.pdf.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, TOM XI, knjiga 4, ur. Miloš Krstić.

Beograd: Vojnoistorijski institut, 1975. Pridobljeno 25. 1. 2024.
URL: https://znaci.org/zb/4_11_4.pdf.

Literatura

Corsellis, John in Ferrar, Marcus. *Slovenija 1945. Smrt in preživetje po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Čoh Kladnik, Mateja (ur.). *Brezpravje »v imenu ljudstva«*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Čoh Kladnik, Mateja. »Inž. Tomo Knez.« V: *V senci Beethovne* 3, ur. Mateja Čoh Kladnik in Petra Grabrovec, 55–93. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022.

Čoh Kladnik, Mateja. »Kazensko sodstvo poleti 1945.« V: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, ur. Mateja Čoh Kladnik, 75–81. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Čoh Kladnik, Mateja. »'Kulturbundovci' na zatožni klopi: ozadje sodnih procesov poleti 1945.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44, št. 1 (2021): 51–69.

Čoh Kladnik, Mateja. »Narod sodi«, *Sodišče slovenske narodne časti*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2020.

Deželak Barič, Vida. »Preparations of the Communist Party of Slovenia for the Takeover of Power 1944–1945.« V: *1945 – A Break with the Past: A History of Central European Countries at the End of World War II*, ur. Zdenko Čepič, 123–140. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2008.

Dornik Šubelj, Ljuba. *Ozna in prevzem oblasti 1944–46*. Ljubljana: Modrijan, Arhiv Republike Slovenije, 2013.

Ferjančič, Roman in Šturm, Lovro. *Brezpravje, slovensko pravosodje po letu 1945*. Ljubljana: Nova revija, 1998.

Grahek Ravančič, Martina. *U ime naroda!, Djelovanje sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023.

Griesser Pečar, Tamara. »Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc.« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 3, št. 1 (2019): 119–146, DOI: <https://doi.org/10.55692/d.18564.19.5>.

Griesser Pečar, Tamara. »Značilnosti revolucionarnega sodstva.« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1/2 (2017): 117–138, DOI: <https://doi.org/10.55692/d.18564.17.5>.

Griesser Pečar, Tamara. *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.

Guštin, Damjan. »Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004): 49–62.

Hajdinjak, Boris. »Marko Rosner kot Mariborčan.« V: *Maribor in Mariborčani*, ur. Maja Godina Golija, 26–51. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

Hrnčević, Josip. *Svjedočanstva*. Zagreb: Globus, 1984.

Kalođera, Marko. *Vojni pravosudni organi i organi pravne službe JNA*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986.

Koncilija, Žiga. *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Marković, Zvezdan. *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)*. Ljubljana: Defensor, 2007.

Melik, Jelka in Jeraj, Mateja. »Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945.« *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016): 449–464.

Melik, Jelka in Jeraj, Mateja. *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim, Študija in prikaz procesa*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2015.

Melik, Jelka in Škoro Babić, Aida. »Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 35, št. 2 (2012): 353–364.

Mikola, Milko. *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2012.

Mitrović, Momčilo. *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945. godine*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.

Mlakar, Boris. »Usoda domobrancev.« V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992*, ur. Zdenko Čepič in Aleš Gabrič, 836–839. Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.

Mlakar, Boris. *Slovensko domobranstvo 1943–1945: ustanovitve, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.

Pavlič, Jože in Kočar, Jožef (ur.). *Vetrinj*. Ljubljana: Družina, 2010.

Podbersič, Renato. »Partizansko sodstvo na Primorskem.« V: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, ur. Mateja Čoh Kladnik, 9–28. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Pučnik, Jože (ur.). *Iz arhivov slovenske politične policije*. Ljubljana: Veda, 1996.

Sočič, Ludvik, Kuhar, Štefan in Vugrinec, Jože (ur.). *Josip Benko: zbornik z gradivom simpozija, Tešanovci, september 2005*. Moravske Toplice: Občina, 2006.

Škoro Babić, Aida. »Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 36, št. 2 (2013): 347–357.

Šturm, Lovro. »Pravo in nepravo po letu 1941.« V: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob, Peter Vodopivec, Tine Hribar, Janko Prunk in Milena Basta, 100–114. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 2005.

Šturm, Lovro. »Slovenia. Law and Non-Law after 1941.« V: *Slovenia in 20th century. The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik, 277–296. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Tominšek Čehulić, Tadeja. »Partizansko sodstvo v Sloveniji med drugo svetovno vojno: kaznovalna politika in vprašanje smrtnih kazni.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 2 (2009): 83–94.

Tominšek Čehulić, Tadeja. »Vloga varnostno-obveščevalnih organov partizanskega gibanja v partizanskem sodstvu: smrt ali usmrtitev.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 51, št. 1 (2011): 207–220.

Vodušek Starič, Jera. »Vzpostavitev komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji.« V: *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju*, ur. Damjan Hančič, 16–34. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010.

Vodušek Starič, Jera. *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Žunec, Branko. *Josip Benko – mit in resničnost: 1889–1945*. Murska Sobota: Franc-Franc, 1993.

*“In the Name of the
Nations of Yugoslavia!”
Courts-Martial in the Summer of
1945*

Summary

From the end of the Second World War to late August 1945, courts-martial had the competence to administer criminal justice in Slovenia; they tried civilians too. The organization and responsibilities of courts-martial were set out in the *Court-Martial Regulation* of May 1944. This regulation also set out crimes and penalties, as well as other “security measures” imposed by courts-martial. The courts were competent to deliver justice for three categories of crimes, namely for war crimes, crimes by “enemies of the people,” and crimes by military personnel and prisoners of war. They could impose the following sentences: severe reprimand, pecuniary penalty, expulsion from place of residence, degradation of rank or title, removal from position, forced labor, death penalty, loss of military and national honors, and confiscation of property. The Regulation also set out the judicial proceedings and the manner of enforcing judgments, which were unappealable but allowed for the possibility of amnesty or pardon. Court-martial proceedings were swift.

The first courts-martial in the aftermath of the war started in May 1945, with numerous proceedings in July and August. Those convicted in such proceedings were mostly civilians,

with very few military personnel among them. The courts imposed the most sentences based on Articles 13 and 14 of the *Court-Martial Regulation*, which means they mostly convicted “war criminals” and “enemies of the people.” Courts-martial thus convicted mostly persons accused of having collaborated with the occupying forces during the war and having acted against the Partisan movement. They also tried those accused of having been members of the occupying forces’ political organizations and military formations; proceedings due to membership in the Kulturbund were particularly numerous.

In the summer of 1945, there were also courts-martial against Slovenian, German, and Jewish entrepreneurs as well as owners and board members of financial institutions. It is typical of these proceedings that the courts also imposed the confiscation of property on the convicted entrepreneurs and owners of financial institutions. Thus, based on court-martial judgments, German industrial and commercial enterprises, German financial institutions, and a few Slovenian enterprises were confiscated.

Courts-martial in the camps of Šentvid and Teharje also held (few) proceedings against military personnel, namely against (underage) members of the Slovenian Home Guard. In convicting them, the courts-martial criminalized their mere status, i.e. affiliation with the Slovenian Home Guard. For none of the accused did the courts specify, let alone prove, any concrete crime the person committed as a member of the Slovenian Home Guard.